

УДК: 392.51(575.2)(04)

Сайпидинова К.С.

Ж.Баласагын атындагы КУУнун Тарых жана чөлкөм таануу институнун
Археология, этнология, булактаануу жана тарыхнаама кафедрасы ага окутуучусу

КЫРГЫЗДАРДЫН КУДАЛАШУУ САЛТЫНЫН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ**Сайпидинова К.С.**

Преподаватель Института истории и регионоведения КНУ им. Ж. Баласагына
Кафедра археологии, этнологии, источниковедения и историографии

ОСОБЕННОСТИ КЫРГЫЗСКОЙ ТРАДИЦИИ СВАТОВСТВО**Saipidinova K.S.**

Teacher Institute of History and Regional Studies of J. Balasagyn National University
Department of Archeology, Ethnology, Source Studies and Historiography

PECULIARITIES OF THE KYRGYZ GOD-WORSHIPING TRADITION

Аннотация. Ар бир ата-эне балдарынын келечеги, жакшы жашоосу жөнүндө ойлонот жана кам көрөт. Кыргыздар балдарын үйлөндүрүүнү ата-эненин милдети катары эсептейт. Бул үйлөнүү салты кудалашуудан, кыздын ата-энесине жуучулук жиберүүдөн башталат. Макалада кыргыздардын кудалашуу салты жана анын өзгөчөлүктөрү каралат. Кыргыз элинин да үйлөнүү үлпөтү Орто Азияда жашаган элдердикине салыштырмалуу бир аз өзгөчөлүктөрү бар. Кудалашуу – бул никелешүү алдында ата-энелердин нике тууралуу макулдашуусу, убадалашуусу. Кудалашуу үйлөнүү үлпөтүнүн негизги бөлүгүнүн бири болуп саналат. Кыргыздарда кудалашуунун бел куда, бешик куда, кайчы куда сыяктуу түрлөрү бар. Кудалашуу демилгеси жигиттин ата-энеси же алар жиберген жуучу кыздын ата-энесине же жакын тууган-туушкандарына баруудан башталган. Жуучулардын башкы милдети кызды күйөөгө берүү үчүн атасынын макулдугун алуу болгон.

Негизги сөздөр: үйлөнүү салты, кудалашуу, свата, бел куда, бешик куда, кайчы куда, ырым-жырымдар, каада салттар.

Аннотация. Каждый родитель думает и заботится о будущем и хорошей жизни своих детей. Кыргызы считают бракосочетание своих детей долгом родителей. Эта свадебная традиция начинается с обручения и отправки сваты родителям девушки. В статье рассматривается кыргызская традиция борьбы и ее особенности. Модель брака кыргызского народа сравнительно немного отличается от народов, живущих в Средней Азии. Помолвка – это соглашение и обещание брака между родителями до вступления в брак. Обручение – одна из главных частей свадебной церемонии. В кыргызском языке существуют виды обручения: бел куда, бесик куда, кайчы куда. Обручение начиналась с посещения родителями мальчика или посланной ими свахи к родителям девушки или близким родственникам. Главная задача посредницы – было получить согласие отца невесты на предстоящую женитьбу.

Ключевая слова: свадебная церемония, обручение, свата, обратно к богу, бешик куда, кайчы куда, ритуалы, обычаи и традиции.

Abstract. Every parent thinks and cares about the future and good life of their children. The Kyrgyz consider the marriage of their children to be the parents' duty. This wedding tradition begins with the engagement and sending a matchmaker to the girl's parents. The article discusses the Kyrgyz tradition of wrestling and its features. The wedding ceremony of the Kyrgyz is similar to the wedding ceremony of the peoples living in Central Asia. Engagement is an agreement and promise of marriage between parents before marriage. Engagement is one of the main parts of the wedding ceremony. In the Kyrgyz language, there are types of engagement: bel куда, besik куда, kaichy куда.

The engagement began with a visit by the boy's parents or a matchmaker sent by them to the girl's parents or close relatives. The main task of the intermediary was to obtain the consent of the bride's father to the upcoming marriage.

Key words: wedding ceremony, engagement, matchmaker, back to God, beshik kuda, kaychy kuda, rituals, customs and traditions.

Дүйнөдөгү кайсы гана элде болбосун ата-эне балдарынын келечегин ойлоп, жакшы жашоосуна, кам көрөт, уулун үйлөндүрүп, кызын турмушка узатып, болочоктогу үй-бүлөнүн пай дубалынын түптөлүшүнө негиз салат. Ар бир элдин үйлөнүү үлпөтүнүн өзүнө мүнөздүү улуттук каада-салты менен өзгөчөлөнөт менен өткөрүлсө да, алардын максаты бир- эки жаштын келечеги үчүн кам көрүү, тукумунун уланышына шарт түзүү.

Кыргыз элинин да үйлөнүү үлпөтү Орто Азияда жашаган элдердикине окшош, бирок аталышында, кээ бир ырым-жырымдары менен өзгөчөлөнөт жана төмөнкүдөй этаптардан турат [1, 243].

1. Кудалашуу (бел куда, бешик куда, кыз тандоо, жуучу жиберүү, кеңешме, сөйкө салуу, калың төлөө, кошумча, кийит кийгизүү ж.б.).

2. Күйөөлөө (жар көрүшүү, токмок салуу ж.б.).

3. Кыз тою (кыз оюн, төшөк талашуу, өпкө чабуу, такыя салуу, кыз кыңшылатуу, көрүшүү ж.б.).

4. Келин тою (бет ачар, нике, отко киргизүү, энчи ж.б.). Куда-сөөк күтүү, кудалашуу кыргыз элинин турмушунда өзгөчө мааниге ээ болгон.

Кыргыздарда уул-кызынын келечегине кам көрүп, аларды үйлөнтүүнү ата-энин милдети катары эсептеп, келечектеги нике тууралуу макулдашууларга даярдык көрүшкөн. Башкача айтканда, бул кудалашуу, ал никелешүү алдында ата-энелердин нике тууралуу макулдашуусу, убадалашуусу. Кудалашуу үйлөнүү үлпөтүнүн негизги бөлүгүнүн бири болуп саналат. Кудалашуу төмөндөгүдөй түрлөрдө жүргүзүлгөн:

- 1) бел куда;
- 2) бешик куда;
- 3) кайчы куда.

Ар бирине кыскача токтолуп кетсек, биринчиси - Бел куда, бул төрөлө элек балдарды (боюнда бар кезинде) келечекте баш коштуруу үчүн убадалашуусу, экинчиси бешик куда – кичинекей, бешиктеги мезгилинде

макулдашуусу, үчүнчүсү кайчы куда – кыз алышып, кыз беришүү.

Демек, бел куда болуу - бул балдар төрөлө электе эле кудалашуу салты. Мамилелери өтө жакын, санаалаш, дос-тамыр, алыш-бериши бар алакалаш же сөөк жаңыртууну каалаган адамдар араны алыстатпоо, элдерди жакындаштыруу үчүн бел куда болгон учурлар да кездешет. Айрым учурдарда, өспүрүм уулу бар адамдар жакын санаалаштары кыздуу болсо, анда алар ак боз бээнин көкүлүнө кебез байлап келип, кулдук уруп, кудалашып, жаңы төрөлгөн наристеге сөйкө салышкан. Өз кезегинде бул каада салт кыздын башы байланып, сөйкөлүү кыз экенин билдирген. Ошондой эле ага башка эч ким көз арта алган эмес. Учурунда мындай кудалашууну бешик куда болуу деп аталган.

Кайчы куда кыргыз элинде кеңири таркалган кудалашуунун бир түрү. Өз ара кыз берген жерден кыз алуу, кыз алган жерге кыз берүү [2, 45] салты кайчы кудалык деп аталган. Кайчы кудалыктын келип чыгышынын себеби, кээде, кудалпр ортолорун алыстатпаш үчүн кайрадан кыз берип же кыз алышып куда болушуп, сөөк жаңыртып, кайчы куда болуп калышы менен байланыштуу. Ошондой эле кайчы кудалык никелешүүнүн өзгөчө түрү, тактап айтканда алмашма нике түрүндө да белгилүү [3, 14-15]. Никенин бул сыяктуу түрү Орто Азиянын башка элдерине да кездешет, алсак, өзбектер менен түркмөндөргө да бар [4, 160]. Арийне, ата-энелердин болочок үй-бүлөнүн бекем болушу үчүн кам көрүү муктаждыгынан келип чыккан кудалашуунун мындай түрлөрү социалдык бир катмардагы адамдар ортосунда болуп келген.

Ошентип, кудалашуу демилгеси жигиттин ата-энеси же алар жиберген жуучу кыздын ата-энесине же жакын тууган-туушкандарына баруудан башталган. Ар бир ата-эне үйлөнө турган куракка жеткен уулуна, ага ылайыктуу колукту караштырып башташкан. Болочоктогу колуктуусу катары ылайыктаган кыздын ата-энесине, анын ата-энеси

жуучу жиберген. Жуучулар жигиттин жакын туугандарынын арасынан улгайган жана тажрыйбалуу эркек кишилер болгон. Бул жуучулук “куда түшүү” деп аталган. Түштүк кыргыздарда жуучулук «жооп алып келүү», башкача айтканда, жооп алуу деп аталып калган. Эки тараптын макулдашуусу үчүн баланын ата-энесинин кыздын ата-энесине биринчи жолу барышы эки мааниге ээ болгон: бир эле учурда кудалашуу жана кыз-жигиттин үйлөнүүгө убадалашкан ырым-жырымдарын билдирет.

Жуучулардын башкы милдети кызды күйөөгө берүү үчүн атасынын макулдугун алуу болгон. Бул жолугушуу кийинки мамилелерди түзүүдө абдан маанилүү болгон. Анткени, жуучулардын сүйлөшүүлөрү ийгиликтүү болсо, анда куда б.а. тууган болууга мүмкүнчүлүк түзүлгөн, эгерде, сүйлөшүүлөрдүн натыйжасы оңунан чыкпаса, эки үй-бүлөнүн ортосунда тирешүү келип чыгышы мүмкүн, же кызды ала качуу, же эки тараптын ортосундагы кагылышуу менен аяктаган [5,95]. Жуучулар көбүнчө кечинде барышкан, себеби кыздын ата-энеси макулдугун бербей баш тарткан учурда, алар эч кимге көрүнбөй үйлөрүнө кетишкен. Эки тараптын сүйлөшүүлөрүндө кудалашуунун шарттары (макулдашуулары) тууралуу ниеттерин ачык-айкын көрсөтүүдө өзүн-өзү алып жүрүүнүн тартиби (этикети) бекем сакталган. Жуучулар кээде кыздын ата-энесинин макулдугун алуу үчүн бир нече жолу кайра барууга мажбур болгон. Ошондуктан, алардын милдеттери элчиникине окшош. Кыздын атасынын макулдугун алгандан кийин баланын ата-энеси жана анын бир нече туугандары колуктунун калың өлчөмүн аныктоо үчүн барышкан.

Жогоруда айтылгандай, кыздын үйүнө күйөө баланын туугандарынын келиши менен расмий түрдө кудалашуу каадасы башталган. Кудалашуу ар дайым оюн-зоок менен коштолуп, бир топ ырым-жырымдар менен коштолгон. Ошондой эле, нике келишими ак бата жана ырым-жырым тамактары менен тастыкталган: куйрук боор менен, койдун төшү, ишенимдүүлүктүн жана кол тийбестиктин күрөөсү катары каралган. Бул салтанаттын жыйынтыгында кудалашууга келген конокторго кийит кийгизүү менен аякталган [6, 148]. Демек, улан менен

кыздын ата-энелеринин ортосундагы сүйлөшүүлөрдүн сериясын ачкан, кудалашууну жана сөйкө салууну түзгөн биринчи акт жуучуларды жиберүү. Кыздын ата-энеси дароо эле жооп берген эмес, ошондуктан, жуучуларга бир нече жолу барууга туура келген. Эгер колуктунун ата-энеси макул болгон болсо бир канча убакыт өткөн соң, жигиттин атасы колуктунун атасынын үйүнө келип, алар калыңдын өлчөмү жана мындан аркы мамилелери тууралуу макулдашышкан. Калың негизинен малдан, айрым учурларда акчадан турган. Колунда барлар жамбы, ал эми мал болсо тогуздап төлөнгөн [7, 136].

Калың төлөй башташкан учурдан тартып кыздын атасы ошол эле убакта кызынын себин даярдоого киришкен. Калыңдын өлчөмү жөнүндө макулдашуу сөйкө салуунун акырында ишке ашырылган. Бирок, кээ бир жерлерде калыңдын өлчөмүн белгилөө эки тараптын өкүлдөрүнүн бир канча жолугушуусу менен чечилген жана үйлөнүү ырым-жырымынын маанилүү өз алдынча этабы болуп саналган. Калың кыргыздарда никелешүүнүн башкы шарты, башкача айтканда, маанилүү бөлүгү болуп саналат. Орхон жана Энисей жазма эстеликтеринде, элдик эпостордо да калың тууралуу маалыматтар кеңири кездешери белгилүү. Ушундан улам калың берүү салт-санаасы кылымдардан бери өнүгүп келген деп айтсак жаңылышпайбыз.

Демек, калың – үйлөнүү үлпөтүндө колдонуучу ырым. Калың негизинен малдан турган. XIX кылымдын экинчи жарымында – XX кылымдын башында анын курамына данды кошо башташкан, сейрек учурларда акчалай төлөшкөн, күмүш куймасы – жамбы да колдонулган. Айрыкча бай үй-бүлөлөр көпчүлүк убакта калың катары жамбы төлөшкөн [8,35]. Баарыбызга белгилүү болгондой, жамбы бул ар кандай салмакта, түрдүүчө өлчөмдө уютулган күмүш. Негизинен соода-нарк өлчөмү, алыш-бериште белек катары колдонулган. Кашкардык кыргыздарда бай үй бүлөлөрдүн көпчүлүгү калыңды күмүш уютмасы (жамбы) түрүндө төлөшкөн [9, 157]. Калыңды төлөөдө мал менен төлөгөндө тогуздап эсептелген жана коомдогу мүлктүк мамилелер даана байкалган. Себеби, калыңды толук бойдон өз убагында оокаттуу, мал-жандуу, урук-туугандуу үй-бүлөлөр гана төлөй алышкан. Кедей үй-бүлөлөр калыңды

көп жылга чейин төлөй алышпагандыктан, баласы кеч турмуш курган. Шарт боюнча кудалашууда бычылган калың толугу менен же бөлүк-бөлүк болуп төлөнгөн.

Кыскасы, үй-бүлө жана нике мамилелеринде маанилүү орунду келин кылуучу кыздын ата-энесине төлөнгөн калың ээлеген. Бай үй-бүлөлөрдө калыңдын өлчөмү ар түрдүү мүнөзгө ээ болгон жана натуралай төлөнгөн.

Ысык-Көл, Нарын аймактарында калыңга ири жана майда мүйүздүү мал кирген эмес, ал эми Чүй өрөөнүндөгү кыргыздарда XIX кылымдын аягы XX кылымдын башында, тескерисинче, кыздын калыңы ири мүйүздүү малдан турган [10, 35-36]. Калың эки-үч малдын түрүнөн тогуз баш малдан турган, бай үй-бүлөлөр тогуз санына бир гана ири малдын (жылкы, төө) ар кандай жаштагы жана бир түстөгүсү кирген.

Калың берүүчү тарап өз каалоосу менен майда малдан койду кошкон. Кыздын баасын толугу менен төлөнгөндөн кийин, кыздын атасы калыңга канааттангандыгын билдиргенден кийин, үйлөнүү үлпөт күнү белгиленген. Кээ бир учурда колуктуунун атасы, күйөө баланын атасына доомат коюу менен калыңга берилген малдын сапатына нааразычылыгын билдире алган. Мындай учурда кыздын атасы белгилүү бир сандагы малдын башын санап атаган же жакшы жылкы сураган [11, 43].

Кайындуу кыздын ата-энеси кызын күйөөгө берүүдөн баш тарткан же башка бирөө ала качкан учурда төлөнгөн калыңды толугу менен кайтарып берген. Ошондуктан кайындуу кыздын ата-энеси, жакындарына чоң милдет жүктөлүп, күнү-түнү кайтарып, кайда жүрбөсүн, кайда жүрбөсүн, анын жүрүм-турумуна жана ар-намысын сактоого толук жоопкерчиликти мойнуна алган жеңелеринин бири дайыма жанында болгон. Кыргыздарда кудалашкан кызды кайындуу кыз деп коюшкан. Мунун белгиси катары баланын ата-энеси кыздын кулагына күмүш сөйкө салышкан.

Кыргыздын салттуу турмушунда калыңды даярдоо жана төлөө үй-бүлөнүн эле эмес, жалпы урук-туугандын иши болуп, чогуу көтөрүшкөн. Ар бири мүмкүнчүлүгүнө жараша жардам беришкен. Ал эми калың кыздын ата-энесине гана эмес, жалпы урук-тууганы-

на төлөнгөн. Кийинчерээк, мындай көрүнүш өзгөрүүлөргө дуушар болуп, үй-бүлөнүн өзи иши болуп калган. Ошентип, калың төлөнүп бүткөндөн кийин гана үйлөнүү тоюна кам көрүлө башталган. Калыңдын чоң бөлүгү төлөнүп бүткөндөн соң үйлөнүү үлпөтүнүн маанилүү бөлүгү никеге чейинки кыз менен жигиттин жолугушуу салты болгон [12, 196, 207]. Бул каада кудалашуунун түрүнө жараша ар кандай мүнөзгө ээ болгон. Жаш балдардын ортосунда нике кыйылганда баланын атасы ар кандай шылтоолор менен, көбүнчө калыңдын кийинки бөлүгүн төлөө максатында баласы менен болочок колуктуунун үйүнө конокко барышкан. Мында алдыда боло турган никеден кабары жок балдар бири-бири менен таанышкан. Чоңойгон сайын мындай жолугушуулар азайган, эгер жолугушуусу болуп калса, анда болочоктогу колуктуу тараптагы жаш кыздардын биринин катышуусу милдеттүү болгон. Үйлөнүү тою башталганга чейин күйөө бала жүрүм-турум тартибин сактаган. Токтолуп кетсек, кыздын ата-энесине, улуу туугандарына өзүн көрсөтпөгөн, аларга жолугуп калуудан качкан, болочок кайнатасы жашаган боз үйгө ал бар же жок болсо да, барган эмес. Колукту менен күйөө баланын ортосундагы жолугушуусу калың толук төлөнүп, кыздын келе турган күнү белгиленгенден кийин гана мүмкүн болгон [13, 80].

Үйлөнүү үлпөтүнө чейинки колукту-күйөө баланын жолугушуусунда жигит көбүнчө кечке жуук, досторунун коштоосунда келген. Жигиттин келгендигин уккан айылдын кыздары жана келиндери кооз кийимдерин кийинип, алардын тегерегине чогулушкан. Жогоруда айтылгандай, жүрүм-турум тартибин эске алуу менен болочоктогу күйөө баланы башка бир боз үйгө жайгаштырышкан. Кыздын айылына жигиттин барышы “күйөлөө” же “жүз көрүшү” деп аталган. Эреже боюнча, кыздын айылына барар алдында күйөөнүн атасы бул тууралуу кыздын атасына билдирген. Күйөө баланы сөзсүз түрдө досторунун бири “күйөө жолдош” болуп коштоп жүргөн. Ошондуктан күйөө жолдош сөзгө мыкты, шамдагай, тапкыч, музыкалык аспаптарда ойногонго жөндөмдүү болушу керек.

Күйөө баланын досу, никеге чейинки жана нике кыюуларында колуктунун туугандары-

нын олуттуу, күлкүлүү мүнөздөгү тамашаларынын кысымына туруштук бере алган жана ар кандай кырдаалдарда ортомчу ролду ойногон башкы фигура, кээ бир каада салттар түздөн-түз анын катышуусу менен өткөрүлгөн. Никеге чейинки жолугушууга күйөө баланын биринчи жолу барышында өзү менен бир аз малды: бир жылкыны жана бир нече койду, ошондой эле, бышырылган койдун эти атайын даярдалган куржунга салынып, аны досунун атына жүктөгөн. Бул малдар, кыздын жүзүн көрүүдө жана башка айрым ырым-жырым үчүн арналган. Бул иш-аракеттер жаш колуктунун катышуусу менен жүргүзүлгөн никеге чейинки сүйлөшүүнүн маанилүү этабы катары эсептелинген. Күйөө бала менен анын досу колуктунун айылынан анча алыс эмес ээн жерге токтошкон. Бул жерде аларды колуктунун кичүү туугандары тосуп алышып, баш уруу ырым-жырымынын биринчи жөрөлгөсү – күйөө баланын жүгүнүсү аткарылган. Күйөө бала жана анын жолдоштору тике туруп, колуктунун туугандарына бир нече жолу жүгүнүп, андан соң дасторкон жайылып, атайын алынып келинген койдун бышкан эти коюлган [14, 80].

Калган этти күйөө бала менен жолугушууга катышгандарга берилген, андан кийин күйөө бала менен анын досу колуктунун туугандарынын биринин боз үйүнө киргизилип, анда жаштар, күйөө бала жана анын досунун катышуусунда ар кандай кызыктуу оюндарды ойношкон. Кечки оюн-зооктор учурунда күйөө бала турган боз үйдүн астыңкы жагы аркылуу сырттан күйөө баланы кызга көрсөтүп, кайра алып кетишкен. Жигит менен кыздын жүз көрүшүнөн кийин, кызды кайра боз үйгө алып келип, күйөө баладан жогору отургузушкан. Бул жолугушуда күйөө-жигит кызга көптөгөн белектер менен келген. Бул белектер менен ал, кыздын жеңесинин же колукту экөөнүн ортосунда ортомчу болчу башка тууганынын көңүлүн алган.

Мына ушул биринчи жолу кыз-жигиттин жолугушуусу үйлөнүү улпөтүнө чейин аткарылуучу жар көрүү жөрөлгөсү деп айтсак да болот. Эки тарап кудалашкандан кийин болочок күйөө бала жолдоштору менен, жогоруда айтылгандай, күйөө бала болочоктогу колуктусунун айылына келип, четирээк ээн жерге түшөт. Бул жерге кыз тараптагылар атайын боз үй тигип, кыз оюнун өткөрүүнү

күйөө бала тараптан талап кылышкан. Ушул кездешүүдө кыз-күйөө биринчи жолу бирин-бири көрүшкөн. Жар көрүү жөрөлгөсү токмок салуу жана башка оюндар менен коштолгон.

Бул оюндарды эки тараптын өкүлдөрү уюштуруп, түгөйлөр менен ойнолгон оюндар уланып, сүйүктүү менен жолугушуу – жар көрүү ырымы өткөрүлгөн. Салт боюнча кыздын жеңелери боз үйдүн ортосуна кыз-күйөөнү бири-бирине далыларын тийгизип, анан экөөнү бир сол, бир оң жагынан кайрылтып өбүштүргөн. Кыз тарап, жигит тарап болушуп, жар-жар ырдашып, күйөө жолдош кыздын жеңелеринин талаптарын аткарып, камдай келген белектерин тартуулашкан.

Кыз менен жигиттин үйлөнгөнгө чейинки экинчи жолугушуусу бир канча убакыттан кийин өткөрүлгөн, ал “үй жанына баруу” деп аталып калган. Бул жолугушууга күйөө баланы бир нече достору коштоп, кээ бир ырым-жырымдарды жасоодо, кечки сый-тамктарда, биринчи керектелүүчү катары мал талап кылынгандыктан, өздөрү менен кошо мал да ала келишкен.

Караңгынын кириши менен келин тараптан кыз-келиндер күйөө баланы кыздын ата-энеси турган боз үйгө алып келишип, эшиктин жылчыгынан шыкалатып, кыздын ата-энеси менен туугандарын тааныштырат, бул кыздын ата энесин шыкалоо жөрөлгөсү. Кыз-келиндер бул кызмат үчүн күйөө баладан жеңетай төлөмүнө мал же кымбат баалуу белек, алсак, кездеме алышкан. Бул жолу кыз менен жигиттин жолугушуусу үчүн атайын боз үй - конок үйү орнотулган. Буга чейинки жолугушууга карата келген коноктор көп болуп, мал союлуп, биргелешкен тамак даярдалган. Ошол күнү кечинде, кыз менен күйөө баланы жалпы төшөккө жаткыруу - коюнга салуу жөрөлгөсү өткөрүлөт. Алардын жанында колуктунун эң жакын келини жаткан, анын милдети күйөөнүн колуктуга орой мамиле жасоосуна жол бербөө болгон. Башкача айтканда, физикалык жакындашуу болгон эмес, кыз, күйөө ынтымакта баарлашуу менен оюндардын коштоосунда түндү өткөрүшкөн [15, 83,85].

Күйөө-колукту нике жашына жеткенде өткөрүлө турган салт такыя сайды десек жаңылышпайбыз. Күйөө-колуктунун жашыруун жолугушуусуна жол ачкан жөрөлгө.

Күйөө бала кайын-журтуна атасы же энеси менен келет. Колуктуну атасынын үйүндө жакындары менен төрдүн оң же сол тарабына отургузушат. Күйөө бала боз үйдүн кийизин ачып, учуна жоолук байланган уук менен колуктусунун баш кийимин (такыя) акырын түртүп түшүрөт же башынан түшпөгөндөй кыйгачтатат. Жоолук жеңесине тиет. Бул жөрөлгө ар кайсы аймакта түрдүүчө өткөрүлгөн. Айрым жерде бир жолу, башка жерде 3 жолу түшүрүлөт, кээде «оңбу?», «солбу?» деген суроолор берилет. Такыя сайды жакындашууга суралган уруксатты билдирген жана ошол учурдан тартып, күйөө-колукту жубайлар болуп калышат. Салт матриархалдык нике мезгилинен калган. Ошентип, кыз-жигиттин экинчи жолугушуусунда атай-

ын орнотулган боз үй – конок үйдө жигит тараптын чөк түшүп отурат, жүз көрүшү, коюнга салуу, кыз кумай, такыя саюу сыяктуу оюн-зооктор менен коштолгон ырым-жырымдар өткөрүлгөн.

Ошентип, жыйынтыктап айтканда, кудалашуудан тойго чейинки мөөнөт адат тарабынан көзөмөлдөнгөн эмес жана эки тараптын даярдыгынан, материалдык мүмкүнчүлүктөрүнөн көз каранды болгон. Кыздын калыңын төлөө мөөнөтү аяктаганга чейин күйөө баланын атасы жана анын үй-бүлөсү төлөнгөн колуктунун калыңдын курамы жана сапаты тууралуу кыздын ата-энесинин ыраазылыгын билүү, үйлөнүү үлпөтү өткөрүлө турган күн белгилөө үчүн барган жолугушуу үйлөнүүгө жооп суроо деп аталган.

Адабияттар:

1. Акматалиев А. Тандалмалар. [Текст] / А. Акматалиев. – Бишкек, 2002, 243-б.
2. Акматалиев, А. Үйлөнү үлпөт салты жана ыры [Текст] / А. Акматалиев. – Бишкек: Б-сыз, 2000. – 45-б.
3. Дыренкова Н.П. Брак, термины родства и психические запреты у кыргызов [Текст] / Н.П. Дыренкова // Сб. этнограф. материалов. – Л., 1927. – №2. – 14-15-б.
4. Абрамзон С.М. Кыргыз жана Кыргызстан тарыхы боюнча таңдалма эмгектер. – Б., 1999, 160-б.
5. Кочкунов А. Этнические традиции кыргызского народа (социокультурные аспекты и некоторые вопросы генезиса). - Б., 2013, 95-б.
6. Лобачева Н.П. К истории сложения института свадебной обрядности (на примере комплексов свадебных обычаев и обрядов народов Средней Азии и Казахстана)// Семья и семейные обряды у народов Средней Азии и Казахстана. - М., 1978. - 148-б.
7. Каратаев О.К., Эралиев С.Н. Кыргызы этнографиясы боюнча сөздүк. - Бишкек. «Бийиктик» – 2005. – 136-б.
8. Джумагулов, А. Семья и брак и киргизов Чуйской долины [Текст] / А. Джумагулов. - Фрунзе, АН Кирг ССР, 1960, 35-б.
9. Абрамзон С.М. Кыргыз жана Кыргызстан тарыхы боюнча таңдалма эмгектер. – Б., 1999, 157-б.
10. Джумагулов, А. Семья и брак и киргизов Чуйской долины [Текст] / А. Джумагулов. - Фрунзе, АН Кирг ССР, 1960, 35-36-бб.
11. Кочкунов А. Этнические традиции кыргызского народа (социокультурные аспекты и некоторые вопросы генезиса). - Б., 2013, 43-б.
12. Кочкунов, А.С. Институт добрых свиданий жениха и невесты в традиционной свадебной обрядности кыргызского народа (основные элементы и некоторые вопросы генезиса) [Текст] / А. С. Кочкунов // Вопросы истории Кыргызстана. - Бишкек, 2012. - № 2- 196-207-бб.
13. Кочкунов А. Этнические традиции кыргызского народа (социокультурные аспекты и некоторые вопросы генезиса). - Б., 2013, 80-б.
14. Кочкунов А. Этнические традиции кыргызского народа (социокультурные аспекты и некоторые вопросы генезиса). - Б., 2013, 80-б.
15. Каада-салттар. Ак баталар / А. Акматалиевдин жалпы ред. астында; Б.; “Шам”, 2003, 39-40-б.; Кочкунов А. Этнические традиции кыргызского народа (социокультурные аспекты и некоторые вопросы генезиса). - Б., 2013, 83-85-б.